

Egy 17. századi pápai főbíró végrendelete (Rauser Gergely, 1624) A kora újkori végrendeletek a jog-, társadalom- és gazdaságtörténetben, a hétköznapi élet és viselettörténet kutatásában egyaránt nagy jelentőségű források.¹⁷ Így a pápai vonatkozású végrendelet-kutatás rövid historiográfiáját is áttekintő *Hermann István* joggal sajnálkozott a közölt és fennmaradt testamentumok csekély száma, és mindennek háttérében az egykori városi és uradalmi levéltárak nagymérvű pusztulása, töredékeinek szétszóródása miatt. *Kutassy Mihály* cseszneki kapitány és hitvese, *Orosztonyi Zsuzsanna* 1637-ben, illetve 1656-ban kelt végrendeleteit publikáló forrásközlésében hívta fel a figyelmet egy kiterjedtebb bázison nyugvó forrásfeltárás szükségességére.¹⁸ E törekvés fontosságát illusztrálja a jelen forrásközlés is; hisz az alábbiakban a pápai történetírásban — a róla szóló életrajzi szócikk révén is — ismert *Rauser Gergely* főbírónak, Sopron város levéltára gazdag „*Testamenta*” iratanyagából előkerült végrendeletét publikálom. A forrásközlés előtt engedtessek meg, hogy a szakirodalom és a megjelent források alapján röviden szóljak a végrendelezőről.

A nemesi jogállású, az enyingi *Török*, majd bedegi *Nyáry* család familiárisi körébe tartozó Rauser Gergely az 1608/1609, 1610/1611-1611/1612, illetve 1617/1618. évben töltötte be Pápa város főbírói tisztét.¹⁹ A pápai bírók életútjáról megjelent prozopográfiai gyűjtés életútját 1605-től adatolja;²⁰ 1608 márciusában bíróként kiadta a pápai csapó céh artikulusait. A városi elitben betöltött szerepét, személyének tekintélyét jelzi, hogy e hivatalviselést követően, 1609 decemberében – *Podari István* esküdt és *Tóth (Tooth) Demeter* jegyző kíséretében – esküdtként – ő is tagja volt annak a városi küldöttségnek, amely Pápa kiváltságait *II. Mátyás* királlyal megerősített-

¹⁷ A forrástípus szerkezetére, elemzési lehetőségeire, a további szakirodalmakra: HORVÁTH József: Egy végrendeletkutató tapasztalataiból. = Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok a 65 éves Bácskai Vera tiszteletére. Szerk.: Á. Varga László. Debrecen, 1995. 433–444., Uő.: A XVII. századi győri végrendeletek viselettörténeti adalékaiból. = Viselet és történelem. Viselet és jel. Az aszódi Petőfi Múzeumban elhangzott néprajzi konferencia előadásai 1996. augusztus 15. Szerk.: Korkes Zsuzsa. Aszód, 1996. 5–22., Uő.: A 17. századi Sopron vármegyei végrendeletekről. = HORVÁTH József–DOMINKOVITS Péter: 17. századi Sopron vármegyei végrendeletek. Szerk.: Dominkovits Péter. Sopron, 2001. XI–LXVII.

¹⁸ HERMANN István: Pápai középnemesi házaspár végrendelete a XVII. század közepéről. = Lapok Pápa történetéből (LPT) 1998. 4. sz. (Panniculus Ser. C. No. 93.) 67–81. (a továbbiakban: HERMANN 1998/A).

¹⁹ HERMANN István: Pápai bírók a XVII. században. (Adalékok a XVII. századi Pápa városi archontológiához) = Acta Musei Papensis: Pápai Múzeumi Értesítő 7:1997. Szerk.: László Péter. Pápa, 2002. 84. (A továbbiakban: HERMANN 2002.) A Rauser bírósága idejének városi pecsét-használatára, a tárgydőszakból származó, jelenleg ismert megpecsételt pápai kiadmányok jegyzékére: HERMANN István: Pápa városi pecsétek a XVII. században. = Ezredforduló. A Pápai Művelődéstörténeti Társaság millenniumi emlékkönyve. Klny. Pápa, 2001. 113–128. (A becsatolt függeléken az 1609. évi második pecsét előfordulása regisztrálható).

²⁰ HERMANN 2002. 99.

te.²¹ Két egymást követő periódusban is viselte a főbírói hivatalt, ami az 1639/1640-1640/1641-es évekg, *Hencz Imre* hasonló hivatalviseléséig egyedülálló esetet jelentett. Hivatalviselésének még első „időszakában”, 1611 januárjában az ő nevéhez, bíróságához is fűződik a pápai varga céh céhlevelének átiratása a kérvényező sárvári mesterek számára. 1612. évi bírósága idejéből egy város által vizsgált magzatelhajtási per ismert.²² A városi elitben, a város közeletében, folyamatosan betöltött vezető szerepét jelzi, hogy — későbbi bírói hivatalviselését megelőzően — őt is a tizenkét városi tanácsos között említi a presbiteriumot elfogadó, 1617 januárjában keletkezett oklevél.²³ Utolsó bíróságát követően is a városi tanács tekintélyes tagja maradt. Ezt egyrészt bizonyítja a különböző városi ügyekben, eltérő bíraskodási fórumokon (pl. úriszéken) történő részvétele. Így 1620-ban városi esküdtként részt vett egy földesúri várba bezárt polgártárs kiszabadítási kísérletében, ami miatt ez év decemberében ő is a Nyáry család pápai úriszéke elé került.²⁴ 1621–1622 során ugyanezen úriszéken, pápai lakosokat érintő perekben immáron az úriszéki bírák között foglalt helyet.²⁵ Személyének súlyát még inkább kiemeli az, hogy a helyiek mellett többször országos jelentőségű események alkalmával is képviselte városát. Végrendelete utalásából ismert, hogy 1620 nyarán ő is ott volt *Bethlen Gábor* beszercebényai országgyűlésén.²⁶ Miként 1609-ben, úgy közel másfél évtizeddel később az 1622-es soproni országgyűlés alkalmával esküdtként Rauser is tagja volt annak a városi küldöttségnek, amely *Sándor György* főbíró vezetésével *II. Ferdinánd* királlyal megerősítette és átiratta Pápa város kiváltságlevelét.²⁷ Egy 1623-as birtokbeiktatás szerint Rauser Gergely Pápán, a Hosszú utcában a 12. számú házat birtokolta, amit 1625. november 18-án özvegye, *Farkas Dorottya Nyáry Miklóstól* megkapott.²⁸

²¹ Magyar Országos Levéltár A 57. Magyar Kancellária Levéltára, Libri Regii 7. kötet 160–163. A privilegiumok kiadása: Pozsony, 1609. december 20. (Arcanum CD-ROM alapján)

²² HERMANN István: Sikertelen magzatelhajtás a XVII. század elején. = API. (2001) 3–4. 207–214.

²³ HERMANN István: Dokumentumok Pápa város és a pápai református egyház történetéhez. = LPT, 1998. 3. sz. (Panniculus Ser. C. No. 98.), HERMANN 2002. 99.

²⁴ Úriszék: XVI–XVII. századi perszövegek. Szerk.: Varga Endre. Bp., 1958. (továbbiakban: VARGA 1958.), HERMANN 2002. 99.

²⁵ Az 1621. július 8-i, 1622. április 9-i pápai úriszékről bírái sorából ismert a neve. Ld.: VARGA 1958. Nr. 280., 520., 1. sz. lábjegyzet, uo. Nr. 281., 521., 1. sz. lábjegyzet. HERMANN 2002. 99.

²⁶ Ld.: közölt végrendelet, vö.: TÓTH Endre: A pápai református egyház története. Pápa, 1941. (TÓTH 1941.) passim.

²⁷ Magyar Országos Levéltár A 57. Magyar Kancellária Levéltára, Libri Regii 7. kötet, 167. A privilegiumok kiadása: Sopron, 1622. június 17., Ldm.: uo. E 227. Magyar Kamara Archivuma, Libri donationum 5. kötet, 515. (Az Arcanum CD-ROM alapján.)

²⁸ HERMANN 2002. 99., HARIS Andrea: Telkek és tulajdonosok. A pápai „Hosszu uttza” krónikája a 17–18. században. = Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok. Szerk.: Bardoly István-László Csaba. Bp., 1998. (Művészettörténet–Műemlékvédelem) 343–371., különösen: 349.

Rauser Gergely végrendelete a szöveg végén is felsorolt Sopron városi birtokai és rokonsága miatt kerülhetett másolati példányban a szabad királyi város archivumába. Ő ugyanis 1590. július 4-én — már pápai polgárként — Sopron város tanácsa előtt megjelent és felvallást tett az általa *Hans Han* mészárosról megvett ház ügyében.²⁹ Pontos genealógia hiányában csak valószínűsíthető, hogy Sopronban élő testvére lehetett az a *Rauser Vid*, akinek 1598-ban *Deimel István* polgár Márta nevű leánya a felesége, és 1600-ban a város Wieden nevű negyedében *Züchprättl Tamás* szomszédságában bírt házat. 1630-ban már ő sem tartozott az élők sorába.³⁰

Rauser Gergely végrendelete a helyi meghatározó főúrra (földesúrra) tett direkt utalás mellett gazdag, részletesebb elemzésre is érdemes adatokat tartalmaz a nemesi jogállású mezővárosi polgár mind a városi polgárságon, mind a megyei nemességen belüli, szerteágazó társadalmi kapcsolatainak hálózatára. A helyi társadalom szokásait, mentalitástörténetét vizsgálva az 1637-ben testáló Kutassy Mihály végakaratóval összecsengő hagyományozás is megfigyelhető. Pl. több mint egy évtizeddel korábban Rauser is hagyományozott a helyi prédikátoroknak, az iskola és az ispotály számára, a diákok tanítására,³¹ miként sok egykorú győri végrendelezővel egyezően a török fogságba esett rabok kiváltására is.³²

Rauser vagyonáról jelenleg ez a forrás adja a legteljesebb képet, de gazdálkodásáról, és — miként az e forrásban is megjelenik —, abban meghatározó (posztó)kereskedelméről³³ már korábbról is ismert dokumentum. Ugyanis Rausert nem csak családi, rokonsági szálak és ingatlan fűzték Sop-

²⁹ „Rauscher von Papa fürkommen, vnd weg[en] des haus so er vom Hans Han erkaufft, durch den Armer fürhing[en] las[sen], wie er solchs haus entweder selb[en] besitz, oder seinen Schwestern übergeben wolle, d[as] gelt so Hanß Han schuldig, woll er den vngern selbst richtig mach[en] verabschied weg[en] deß haus woll mann den kauf laß[en] überge[ben], weyl er aber daselbig ytziger zeit mit besitz[en] kan, wolle mann nur daselb auff ein Jar oder zway papiren las[sen], doch d[as] er daselbig mit einem ehelich[en] burgersman in der zeit versehe, vnd die onera rühte.” Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (SL) Sopron város levéltára (Svlt), IV. A, 1003.a. Sopron város tanácsülési jegyzőkönyvei, 9. kötet, 361. (A szöveg betűhív átiratú.) HÁZI Jenő: Soproni polgárcsaládok 1532–1848. II. kötet. Bp. 1982. (továbbiakban: HÁZI 1982.) Nr. 8641.

³⁰ HÁZI 1982. Nr. 8642. Rauser Vid 1630-ban már nincs az élők között, György fia polgárjogot nyert utódainak sorsát 1700-ig kísérhetjük nyomon. Ld.: Rauser György: HÁZI 1982. Nr. 8643. fia, Mihály uo. Nr. 8644., fia, János György: uo. Nr. 8645.

³¹ HERMANN 1998/A. 74., vö.: TÓTH 1941. 67–68.

³² PÁLFFY Géza: A rabkereskedelem és rabtartás gyakorlata és szokásai a XVI–XVII. századi török-magyar határ mentén. (Az oszmán-magyar végvári szokásjog történetéhez) = Fons. Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok 4. 1997. 1, 5–78. A publikált végrendeletek között 1652-ben Trombitás Pál özvegye, Raczkay Judit kegyes hagyományként „az Czonka Toronybeli keresztény raboknak” 5 tallért testált. HORVÁTH József: Győri végrendeletek a 17. századból II. 1631–1654. Győr, 1996. 168. (Nr. 212.)

³³ A Rauser végrendeletében szereplő posztó nevekre: ENDREI Walter: Patyolat és posztó. Bp., 1989. (Mikrotörténelem) passim.

ronhoz, hanem több kereskedelmi kapcsolat is. 1604 áprilisában írott levele nyomán ismert, hogy ő is üzleti kapcsolatban állt a soproni *Schwarz* avagy *Fekete János* süveggyártó mesterrel, aki elsősorban légrád-szombathelyi közvetítőkön, illetve közvetítőállomásokon keresztül egyrészt a hódoltsági Nándorfehérvár és Pécs kereskedőivel nagyobb, másrészt Pápa irányba kisebb tételekben süvegekkel (is) kereskedett. A fennmaradt forrás alapján nem lehet megmondani, hogy Rauser e kereskedelmi szál egyik végpontja — azaz a helyi (mezővárosi, végvári) katonaságot és környéket ellátó személy —, avagy emellett a hódoltságba is közvetítő kereskedelmi hálózat egyik faktora volt-e. (E kérdést csak differenciálja az a tény, hogy Páparól más személy, így 1601–1605 között *Szily Mártonné* is hasonló üzleti kapcsolatban állt Feketével.)³⁴ Rauser a fent jelzett levelében, több tételben elkülönítve, pénzt küldött Feketének kérve, abból különböző tartozásait (40 ft-ot a zsidónak, 10 ft-ot süvegre, 10 ft-ot „az *vinczeli*nek”) egyenlítsé ki. Kiterjedt soproni kapcsolatait jelzik a további adósságokban érintett személyek nevei (*Erhart, Fryellmayr*), kereskedésbeni érdekelttségét kiemeli vásárlására tett megjegyzése („...*ha megh juhettek az vasarról...*”), miként e sorokban az aktuális hírek között posztókereskedésre is utalt: „...*Wy hyrt mast semmyth nem irhattok hanem az papay gyölokok [!] es györyek 140 volthak es vassont ismegh megh vettek az Boczkay nepettwl hostanak 190 lowath es 43 raboth az Boczkay zolgaiban de az Horwat Thomast nem foghattak megh.*”³⁵

A fontos társadalomtörténeti forrást betűhíven, a rövidítések [ ]-be tett feloldásával közlöm.

**Pápa, 1624. november 23.
Rauser Gergely pápai bíró végrendelete.**

Anno 1624.

Rauser Gergelynek papay feő bironak testamentoma
melliet teótt Papan, maga hazanall halalos betegh agiaban
23 die Novembr[is], hoc est die Sabbathy ante d[omi]nicam ultima[m]
Trinitatis

³⁴ Pl. Szily Mártonné levele 1601., 1605. Szent György nap utáni kedden. SL Svlt. Lad. XLV. Fasc. 1. Nr. 1/24., 1/27.

³⁵ SL: Svlt, Lad. XLV. Fasc. 1. Nr. 1/26., Rauser (Rauser) Gergely Fekete Jánosnak, Pápa, 1605. április 27. Kiadta Házi Jenő a Magyar-zsidó oklevéltár VIII. (1264-1760) kötetében: Házi Jenő, Horváth A. Tibor, Pataki János közreműködésével szerk.: Scheiber Sándor. Bp., 1965. 240. Schwarz avagy Fekete Jánosra: HÁZI 1982. Nr.10.085. Az ő kereskedelmi tevékenységének dokumentumait e sorok írja a Levéltári Közlemények 2004. 2. kötete számára rendezti sajtó alá.

Az en kegielmes³⁶ Niary Miklos vram eő Na[gysá]ga ennekem ados teőbel 700 forintonnall, aztz az adossagott, mindönöstwl foghva eő na[gysá]-g[ána]k megh engettem: keruen azon alazatosan eő na[gysá]gátt az nagy I[ste]nertt, hogy eő na[gysá]ga legien keg[yel]mes oltalommal, az en niomorult őűuegiemnek es attiamfiaynak igaz igiekben, minden modnekwl haborgatok ellen, es raytok kereskődök ellen, melliert az Vr I[ste]n eő nag[yság]játt megh aldia, es eletet hoszabicza.

Annak feőlötte hagiok eő nag[yságána]k kesz penzt. f. 25.

Ismet hagiok bort acon[es] 10.

Janos p[rae]dikator vramnak hagiok³⁷ f. 10.

Peter p[rae] dikatornak hagiok³⁸ f. 5.

Az Oskolabely deakoknak hagiok f. 10.

Az Ispitalyban hagiok f. 5.

Az Chonka Toroniba[n] ualo raboknak hagiok f. 5.

Az Templum³⁹ epwletire hagiok f. 10.

Az varas szöloiet, mely vagion Vasarhelien, az Somlio⁴⁰ hegien melliert en az varasnal ualo adossagomertt, ez ideigh birtam epitöttem, örök emleközettre hagiom az papay Templumhoz az I[ste]n igeie hirdeteő jambor lölky tanitonak taplalasara.

Az Eürsebett aszoninak hagiok egy szoknianak ualo landis posztott.

Koczkas Gergelynek hagiok egy parta őuett.

Varga Marko kis arua leanianak hagiok egy parta őuett.

Az Matiasnak Varga Marko fianak azon kyuwl az miuel ados uolt (melliert nekie megh engettem) hagiok egy nadraghnak ualo posztott.

Eörsegy Zabo Mihalynak hagiok egy uegh szwrтт.

Koczkas Gergelynekis hagiok egy uegh szwrтт.

Barbely Mattiasne fianak Istoknak hagiok – f. 5.

Az sator helis gazdam aszoni benne ellent nem tartuan legien őue. Az minemw parta őue Szy Ferencznek nala[m] vagion, megh adassek nekie.

Mikor az varas, Besztercze Baniara kwldeött uolt, akkor ott Niary Istuan vram eő Nag[yság]ja, az maga szamara, vasarlatott uelem posztott, tafotat, barsonit, f. 300. melynek az arrat ennekem ugian ott kesz penzwl megh

³⁶ Utána kihúzza: vramnak.

³⁷ Minden bizonnyal a végrendelkező tanúk között szereplő Pápay János prédikátorról van szó. A tárgyidőszakban Kanizsai Pálfi János prédikátor, a pápai egyházmegye első esperese is Pápán tevékenykedett, ő 1626-ban Németújvárra menve a Batthyány család udvari papja lesz. Tevékenységére: TÓTH 1941. 41–46., 51–53., 55., 60–61.

³⁸ Minden bizonnyal az 1625-ben meghalt Miskolczi Péterről van szó. Ld.: TÓTH 1941. 59.

³⁹ A jegyző eredetileg *Templumhoz*-ot írt, majd a rag áthúzásával korrigált.

⁴⁰ Somlővásárhelyi városi szőlőkre utal.

köllött fizetnöm. Azert eő Nag[ység]a ennekem azal ados az 300. forintal, melynek az interesseje teszen f. 100. Azert eő Nag[ység]a azt az adossagott, őzuegy gazdam aszoninak, az mint az igassagh kyuannia, meltoztassek kegielmessen megh fizetny.

Haller Geörgy vramis eő Nag[ység]a, vasarlott twlem posztott dupla tafotat es egieb egy mast maradt eő Nag[ység]a adossa f. 47.

Heuenieszy Lőrincz deak vramnak attam io kesz penzt f. 50.

Azon kyuwll tartozik eő keg[ye]lme[k] megh egieb aprolek arraualis, az mint az laistrom⁴¹ megh mutattia, szamott köl ő keg[ye]lme[ue]l uetny.

Vasoni kőuy Horuat Gaspar vramnak eő Nag[ység]anak, előbeni adossagal edgiwt három keszy jobbagra attam – f. 245.

Ismet eő Nag[ység]ána[k] az malomra atta[m] – f. 40.

Ismett az Zankan lakoza Kouacz Benedekre őczeuel edgiwt attam eő Nag[ység]ána[k] ezwt tallert -- 80.

Ismet attam eő Nag[ység]ána[k] az Szőczy ualtsagaba[n] f. 50. melyről megh nem adott leuelet.

Ismett eő Nag[ység]a, bagazia, landis, kentula poszto, es lecz szegh arraban ados -- f. 40.

Ismett az ő Nag[ység]a őcze Horuat Sigmond vramis poszto arrau al asos f. [...] ⁴² mint az laistrom megh mutattia.

Ismett az Keszin ualo puzta molnatt megh czynaltatta[m], melyre teőbett költeőttem .300. forintal, melyről eő Nag[ység]a levelet ne[m] adot.

Az föllwl megh irtt hagiomantull, valami megh marad, mind szőlőymet ezwt miueimet, minden penzemett, marhamatt, minden öröksegőmet zalagos örök segimett, boraymatt, mind kwlseő belső, mind ingo es ingatlan jauaimat, akar my legien, es akar my neuel neueztessek az, hagiom az en gaszdam aszoninak, az kiuel, Isten utan iffiusagomtul fogua kerestem egiwt, ellien belőle migh elete tartt, halalakor szabadossan disponallion belőle.

Soprony öröksegőmetis, hazamatt, szőlőymet, szanto feőldeymett reteymet, es valamym] ott vagion, kiczintwl foghua nagigh elteigh gazdam aszoninak hagiom, holta utan pedigh mind azokal osztozzanak, az en ott ualo attiamfiay.

Ez testamentum tetelben jelőn uoltak illien böczwleteős szőmeliők: Papay Janos praedikator, Feőlseő Balas Giőry Mattias deak, Biczo Janos, Koczkas Gergely etc.

Az irat külzetén:

[Egykorú felirat:] Testamentum Gregory Rauser.

⁴¹ Javított szó, eredetileg: *laistromt*.

⁴² A végrendeletben az összeg utólagos beírására kihagyott hely.

[A 18. századi rendezés felirata:] Rausser (:Gregory:) judicis Papensis Testamentum:

Egykorú másolat, tisztázat.

Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára:

Sopron város levéltára. Testamenta, Lad. R. Fasc. II. Num. 63.

DOMINKOVITS PÉTER

* * *

Adalék az 1848-as pápai események történetéhez. „Április 24-én, azaz húsvét-hétfőn tartatott a nyert engedmények fölötti öröm- és hálaünnepély. (...) Kilencz óraker tartatott a tábori mise, mely alatt Tárkányi Bélától ez alkalomra szerzett s itt Pápán 500 példányban kinyomatott hymnusa: *Nemzetünk Sz. Istene* énekeltetett, utána pedig a *Téged Isten dicsérünk*, melyet az elsütött öszves ágyúróbaja követett.”

Plosszer Ferenc pápai káplán néhány éve megjelent feljegyzéseiből (*Hermann István: Plosszer Ferenc káplán feljegyzései 1848–1849-ről a pápai Szent István Római Katolikus Plébánia historia domusában. Pápa, 1998. Jókai Füzetek, 21.*) idéztük ezt a néhány sort azzal a céllal, hogy röviden megvilágítsuk azok hátterét. Ezzel is hozzá kívánunk járulni a 48-as események helyi vonatkozásainak jobb megértéséhez.

A „nyert engedmények” az 1848. április 11-én V. Ferdinánd által szentesített törvényeket jelölik, amelyek a nemzet önálló boldogulásának megalapozását jelentették. Az „öröm- és hálaünnepély”-t országsszerte megtartották. Gróf Nádasdy Ferenc kalocsai érsek körlevélben szólította fel papjait és híveit, hogy „mint Krisztus igaz híveihez és hű honpolgárokhöz illik, adjanak hálát az egek Urának, hogy új szabadságuk hajnala nem virradt polgárvér fölé s kérjék rá a Mindenható áldását, hogy várt gyümölcseit is háborítatlanul élvezhessék.” (*Meszlényi Antal: A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben. Bp. 1928.*) Erre az ünnepségre került tehát sor Pápán április 24-én vasárnap, a Gróf út melletti nagy réten. A tábori mise után Koronc László apátplébános tartott nagy beszédet, s mellette – a vállalsegyenlőség nevében – Liszkay József református és László Jónás evangélikus lelkész is szót kapott. A Plosszer által említett, a tábori mise alatt énekelt egyházi énekek közül a „Téged Isten dicsérünk”, azaz a Tedeum ma is ismert. Ez az Egyház legregibb hálaadó éneke, amely a IV. században keletkezett, sőt egyes részei a vértanúk korára vezethetők vissza. A másik ének azonban, *Tárkányi Béla* egri kanonok (1821–1886) szerzeménye ma már nem ismert, hiszen alkalmi költemény volt. Éppen ezért lehet érdekes szövege, amit a következőkben teszünk közzé: